

DOI: 10.15421/272108

УДК 94:39:070](477)«18»(092)

О. І. Журба, В. М. Додух

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, Україна

ОБРАЗ Г. П. ГАЛАГАНА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «КИЕВСКАЯ СТАРИНА»

E-mail: zhurba.oi@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7800-0743>

ResearcherID: G-1297-2019

E-mail: vdoduh89@gmail.com

Анотація. *Мета* статті полягає у виявленні механізмів конструювання прижиттєвого та меморіального образів одного із значимих представників дворянства Лівобережної України Григорія Павловича Галагана (1819–1888). *Актуальність* роботи визначено можливостями включення обраної теми до різноманітних міждисциплінарних контекстів біографістики, соціальної, політичної, культурної та інтелектуальної історії. *Історіографічна експертиза* виявила, що питання ролі і місця дворянства в історії залишається дискусійним, а тому його вивчення зберігає актуальність. *Методологічну основу* сформували базові принципи теорії історіографічного образу, що спрямовували на виявлення генези, формування та еволюції уявлень стосовно Г. П. Галагана на сторінках часопису «Киевская старина». Ми виходили із розуміння того, що історичне знання та суспільні історичні уявлення формуються шляхом вибіркового відображення і трансляції минулого у професійному середовищі та публічному просторі. Саме тому *предметом* нашої уваги став процес конструювання прижиттєвого та меморіального образів лідера дворянства Лівобережної України, який розпочався ще за його життя на сторінках «Киевской старины». Саме тому *джерельна база* дослідження була сформована з публікацій в «Киевской старине» біографічних документів та праць самого героя. *Основні результати* полягають у визначенні змістовних структур прижиттєвого та меморіального образів Г. П. Галагана: покровитель місцевої освіти, справжній патріот Батьківщини, активний захисник інтересів її населення, видатний меценат, поціновувач та захисник традиційної народної культури. Виявлені мотиви творення такого ідеалістичного образу були обумовлені завданнями поміркованого сегмента національного руху кінця XIX – початку XX ст.: необхідністю плекання і зміцнення місцевого патріотизму, української або малоросійської ідентичності, важливістю формування пантеону знакових національних діячів, вихованням у заможних земляків ставлення до матеріальної підтримки національної справи як до морального обов'язку, важливої, статусної справи.

Ключові слова: Г. П. Галаган, «Киевская старина», прижиттєвий та меморіальний образи, дворянство, Лівобережна Україна, меценатство.

O. I. Zhurba, V. M. Dodukh

Oles' Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

THE IMAGE OF G. P. GALAGAN ON THE PAGES OF PERIODICAL «KIEVSKAYA STARINA»

Abstract. *The purpose of the article* is to identify the mechanisms of construction of life and memorial images of one of the most important representatives of the nobility of the Left Bank of Ukraine Gryhoriy Pavlovych Galahan (1819–1888). *The relevance of the work* is determined by the possibilities of including the chosen topic in various interdisciplinary contexts in cross-cutting problem areas of biography, social, political, cultural and intellectual history. *Historiographical examination* has revealed that the question of the role and place of the Ukrainian nobility in history remains debatable, and therefore its in-depth study remains relevant. *The methodological basis* of the work was formed by the basic principles of the theory of historiographical image, which

directed the author's optics to identify the genesis, formation and evolution of ideas about G. P. Galagan on the pages of the leading Ukrainian magazine «Kievskaya starina». Based on these principles, we proceeded from the understanding that historical knowledge and social historical ideas are formed by selective reflection and translation of the past in the professional environment and public space. That is why *the subject of our attention* was the process of constructing life and memorial images of the leader of the nobility of the Left Bank of Ukraine, which began during the life of G. P. Galagan on the pages of «Kievskaya starina». That is why the source base of the study was formed from the publication in «Kievskaya starina» of biographical documents and works of the hero himself. *The main results* are to determine the meaningful structures of life and memorial images of G. P. Galagan: patron of local education, a true patriot of the Motherland, an active defender of the interests of its population, an outstanding philanthropist, connoisseur and defender of traditional folk culture. The motives for creating such an idealistic image were determined by the tasks of the moderate segment of the national movement of the late XIX – early XX centuries: the need to nurture and strengthen local patriotism, Ukrainian or Little Russian identity, the importance of forming a pantheon of iconic national figures, education of wealthy compatriots support of the national cause as a moral duty, an important, status issue.

Keywords: G. P. Galagan, «Kievskaya starina», life and memorial images, nobility, Left Bank Ukraine, patronage.

Вступ. Незважаючи на численні історіографічні повороти останніх десятиліть, біографістика незмінно зберігає свої позиції як в академічному середовищі, так і серед широкої публіки. Розгалужена на численні напрямки, вона активно використовується також і в різноманітних дисциплінарних контекстах, породжуючи перехресні проблемні поля, насамперед з інтелектуальною, новою політичною та новою соціальною історією. Такі міждисциплінарні підходи починає освоювати й українська історична наука, намагаючись подолати обмеження та стереотипи, нагромаджені іще народницькою та марксистською історіографіями. Водночас під впливом як діаспорної історіографічної традиції, так і сучасної ідеологічної актуальності нерідко формуються нові міфи, в тому числі стосовно ролі і місця дворянства й шляхти у вітчизняному історичному процесі.

Визначаючи **мету статті**, ми виходили із розуміння того, що історичне знання та суспільні історичні уявлення формуються шляхом вибіркового відображення і трансляції минулого у професійному середовищі та публічному просторі. Саме тому предметом нашої уваги став процес конструювання прижиттєвого та меморіального образів одного із значимих представників дворянства Лівобережної України Григорія Павловича Галагана (1819–1888).

Історіографія проблеми. Найбільш усталеними і поширеними по відношенню до елітних соціальних груп, в тому числі й на дидактичному рівні, стали уявлення про їхню денационалізацію (ополячення та зросійщення), зраду національних інтересів (служба в метропольних структурах, лояльність до імперських режимів), роль визискувачів трудового народу. Такі вкрай негативні оцінки породили діаметрально протилежні інтерпретації, де еліта розглядається в ролі видатних меценатів, покровителів мистецтва, освіти і культури, захисників місцевих інтересів, творців і лідерів національного відродження. І якщо стосовно шляхетського стану руських земель Речі Посполитої таке дихотомічне ставлення в цілому подолане і, зусиллями представників школи Н. Яковенко, картина набула зваженої професійної репрезентації складних, багаторівневих, неоднозначних соціальних, ментальних та інтелектуальних процесів, то боротьба за «нормалізацію» історіографічної ситуації стосовно елітних груп українського суспільства у складі Російської імперії знаходиться на початковому етапі.

Втім, спрощені й одномірні уявлення про дворянство Наддніпрянщини останнім часом з різних методологічних позицій піддавалися серйозній ревізії в монографіях Н. Барабаш, І. Кочергіна, Т. Литвинової, Н. Темірової, Л. Циганенко та інших [6; 10; 11; 28; 29]. Дворянство було представлено тут у складній внутрішній та зовнішній взаємодії, а їхній колективний портрет аж ніяк не вписувався у традиційні поляри інтерпретації [31, с. 44–47].

Важливу роль у вивченні та переосмисленні історії дворянства може відігравати персонологічний підхід, коли в центрі уваги опиняються його визнані лідери, які своїми

вчинками, публічними виступами й текстами найповніше виражали, говорячи словами одного з перших дослідників цієї верстви І. Теліченка, «нужды и желания» дворянства [27]. А тому особливу увагу дослідників продовжують привертати представники найбільш яскравих та впливових дворянських родин: Галаганів, Гарновських, Ханенків, Марковичів, Білозерських.

Серед них однією з найбільш харизматичних та репрезентативних постатей вважається Григорій Павлович Галаган [далі – Г. Г.], крупний чернігівський поміщик, активний учасник підготовки Селянської реформи, автор численних проєктів соціально-економічних та суспільно-політичних перетворень, один з лідерів малоросійського руху, громадський діяч та відомий меценат. У його свідомості органічно поєднувалася палка любов до своєї малої Батьківщини – Малоросії, особливий статус якої він рішуче відстоював перед владою, з безумовною лояльністю до Російської імперії.

Дослідження особи Г. Г. розпочалося ще за його життя зусиллями відомих істориків Ф. Міщенка та О. Лазаревського, але в подальшому вивчення його діяльності, як і дворянства в цілому, набуло фрагментарного характеру, обмежуючись схематичним ілюструванням спрощених ідеологічних конструкцій.

Лише наприкінці ХХ ст. стався справжній вибух досліджень, присвячених Г. Г., про що свідчать дисертації А. Тимошенка та Т. Ткаченко, статті та монографії Т. Литвиної [11; 25; 26]. Особливої уваги та високого визнання заслуговують зусилля М. Будзар та Є. Ковальова, наслідком яких стали фундаментальні та високопрофесійні археографічні публікації надзвичайно інформативного комплексу его-документів, що належать перу Г. Г. [9] і відкривають нові перспективи вивчення внутрішнього світу цього видатного представника лівобережного дворянства.

Процес формування образу Г. Г. розпочався на сторінках часопису «Киевская старина» [далі – КС], який став справжнім науковим та просвітницьким товариством, навколо якого об'єдналися кращі інтелектуальні сили задля вивчення історії та культури українського етнічного простору [16, с. 6–10].

Основою джерельної бази і предметом дослідження стали статі, замітки, археографічні публікації на сторінках КС, що були пов'язані з Г. Г. Усього тут вміщено 18 таких матеріалів та 2 публікації, де він згадується крізь призму заснованої ним 1871 р. Колегії Павла Галагана [15, с. 478]. Особлива увага редколегії КС до цієї постаті була пов'язана також з глибокою вдячністю за його меценатську підтримку.

Головне місце серед публікацій займає листування Г. Г. (12 позицій) з громадськими та культурними діячами (П. Антоновичем, О. Бодянським, П. Кулішем та ін.). Окрім цього, в журналі друкувалися 3 уривки із щоденника Г. Г. за 1836–1841, 1845 та 1883–84 рр., стаття, присвячена його будинку у с. Лебединці, та робота самого Г. Г. про малоросійський вертеп та некролог.

Більшість публікацій (5) належали відомому історичному О. М. Лазаревському, 3 публікації – філологу-славісту А. Степовичу, по одній – етнографу В. Василенку та історичному Ф. Міщенку. Авторство інших текстів не зазначено.

Хронологічно лише два матеріали вийшли за життя Г. Г. (обидва за 1882 р.), всі інші – після його смерті, остання з яких – влітку 1904 р. Можна помітити, що хронологічні рамки появи цих публікацій майже збігалися з часом існування самого журналу. Гадаємо, що це не випадково, адже Г. Г. був одним з тих, хто стояв біля витоків КС. Він не лише сприяв отриманню державної субсидії для підтримки часопису, але регулярно робив меценатські пожертви на його користь [16, с. 42, 44]. Саме тому авторитет Г. Г. серед редколегії, науковців та культурних діячів був беззаперечним, що, зрозуміло, значною мірою впливало на відбір документів та характер публікацій. Отже, виявлений комплекс джерел дозволяє дослідити проблему виникнення та оформлення прижиттєвого та меморіального образів Г. Г.

Виклад основного матеріалу. Першу «цеглину» у розбудову Галаганіани на сторінках КС, поклав сам Г. Г. Навесні 1882 р. він надрукував статтю з історії малоросійського вертепного театру. У дослідницькій передмові, написаній П. Житецьким, зазначалося, що рукопис був створений іще 1875 р. та знаходився серед особистих

паперів автора. Один з його варіантів раніше вже був опублікований М. Маркевичем, але публікація 1882 р. здійснювалася за більш раннім списком. Ініціатором оприлюднення статті був сам Г. Г., який прагнув ознайомити широке коло читачів із традиційним для українських земель розважальним дійством. У передмові надавалася історична інформація та характеристика роду Галаганів як палких патріотів та зберігачів історичної спадщини, що не могло не викликати глибокої поваги. Наприкінці вступу П. Житецький навів історичний екскурс із поясненням генези малоросійського вертепу в контексті становлення і розвитку лялькового театру в Західній Європі та порівняння католицької та православної вертепної традицій.

Стаття розпочиналася з констатації, що на 1875 р. малоросійський вертеп у первозданному вигляді практично зник, а одним з небагатьох місць, де його ще можна було побачити, залишався родинний маєток Галаганів у с. Сокиринці. Усвідомлюючи цінність цієї унікальної культурної спадщини, Г. Г. реконструював вертепне дійство, оздоблення сцени, костюми героїв. Особливої уваги заслуговує образ запорожця, якого Г. Г. репрезентував як представника «славного товариства», борця за віру і народність. У додатку автор вмістив нотну частину постановки та зображення самої вертепної скриньки [8]. Стаття містила настільки цінну та унікальну інформацію, що й досі зберігає наукову актуальність та використовується дослідниками історії театру та української культури у цілому. Постать Г. Г. представлена тут як зразок дбайливого ставлення високоосвіченої людини до вітчизняних народних традицій.

Інші грані образу Г. Г. формувалися у статті головного редактора КС В. Науменка, що вийшла 1896 р. з нагоди 25-річчя Колегії Павла Галагана [13]. Червоною ниткою тут проведена думка про те, що трагічна втрата сина та бажання увічнити його пам'ять разом із усвідомленням своєї відповідальності перед Батьківщиною у справі виховання її відданих синів стали вирішальними стимулами у виникненні ідеї заснувати приватний середній навчальний заклад. Величезна щедрість та благородство Г. Г. підтверджувалися не лише виділенням сотень тисяч рублів на розбудову Колегії та її подальше утримання, але й тим, що двері цього закладу були відкриті для всіх дітей за умови складання ними вступного іспиту.

Водночас цілком позитивний образ не перетворювався на занадто ідеалізований. В. Науменко зазначав, що, незважаючи на щедрість засновника, його ідеї не були повністю реалізовані через відсутність нової, прогресивної навчальної системи, яка не могла бути запроваджена через обмеження, що накладав його приватний статус закладу. Втім, констатація величезного внеску Колегії у справу виховання високоосвіченої молоді закріплювала у суспільній свідомості образ Г. Г. як щедрого мецената, патрона регіональної освітньої справи.

Публікацією, з якої розпочалося творення посмертного (меморіального) образу Г. Г., став некролог 1888 р., написаний істориком та філологом Ф. Міщенком. Цей жанр має суттєву специфіку, яка вимагає піднесеного, некритичного, стислого, але повного представлення життя та діяльності обраної персони. Галаганівський некролог вповні відповідав цим вимогам. Автор перелічував заслуги свого героя на громадському поприщі, зазначав активну його участь в обговоренні та вирішенні найважливіших суспільно-політичних питань малої Батьківщини та держави в цілому, підкреслював патріотичну та прагматичну позицію у вирішенні аграрного питання, намагання враховувати інтереси не лише дворянства, але й селян. Окреслювалися особисті якості Г. Г.: висока ерудиція, щедрість, патріотизм, сила духу, повага до історії та культури свого народу [12]. В некролозі, наскільки дозволяв цей жанр, дещо розширювалася інформаційна база біографічного представлення Г. Г. Так, наводилися свідчення про важливу роль вченого та громадського діяча Ф. Чижова у житті Г. Г.

Образ Г. Г., що формувався у некролозі, представляв зразкового дворянина, який не обмежувався вузькостановими та особистими інтересами, а брав активну участь в обговоренні і розв'язанні найважливіших проблем рідного краю та Російської імперії. Важливо зауважити, що автор некролога підкреслював важливість створення у майбутньому повної біографії Г. Г., для якої його текст має стати відправним пунктом.

Таким чином, некролог 1888 р. став кульмінацією формування прижиттєвого та початком створення меморіального образу Г. І.

Важливим елементом конструювання образу є публічна самопрезентація. Найбільш репрезентативним джерелом такого роду є опубліковані щоденники. Відомо, що Г. І. вів щоденники протягом всього життя. Кожен з них відображав певний період: юнацтво, зрілість, старість. Їх публікація належала О. Лазаревському, якого з Г. І. пов'язували довгі й непрості стосунки. Історик з великою шаною ставився до спадщини Г. І. та доклав чималих зусиль для її оприлюднення.

Публікація уривків із юнацького щоденника була приурочена до 10-ліття смерті Г. І. О. Лазаревський наголошував, що метою оприлюднення такого специфічного рукопису стало усвідомлення необхідності збереження пам'яті про видатну людину та створення джерельної основи для наукової біографії.

Не призначені автором для оприлюднення, щоденники друкувалися на сторінках КС вибірково. Першими з'явився фрагменти 1836–1841 рр. [3]. Порівняння з оригіналом, опублікованим сучасними дослідниками М. Будзар та Є. Ковальовим, свідчать, що публікатор прибирав епізоди, які стосувалися інтимного життя та найбільш радикальних висловлювань стосовно влади та державного устрою імперії, національного питання тощо. О. Лазаревський «оминув» також результати авторського порівняння великоросіян та малоросів на користь останніх [9, с. 10–11]. Проте навіть такий цензурований текст представляв складний образ юного дворянина, в якому тривала глибока внутрішня боротьба між роллю багатого власника двох тисяч душ та людини, яка з книжок засвоювала доволі ліберальні погляди та гуманістичні цінності.

Розвиток та доповнення цей образ отримав на сторінках КС у наступному році, коли були надруковані уривки з щоденника за 1845 р., в якому перед 26-річною, вже дорослою людиною постали питання осмислення та розв'язання конкретних соціально-економічних проблем: покращення моральності малоросійського народу, пошук ефективних методів управління господарством та добробуту селян [14]. Щоденник створював образ глибоко рефлексуючої, відповідальної людини, яка від спостереження та осмислення переходила до активної практичної діяльності.

Завершення комплексу публікацій Галаганівських щоденників у КС відбулося 1902 р. Цей щоденник був написаний 1883–1884 рр. вже літнім чоловіком із давно сформованим світоглядом та системою цінностей. Перед читачами поставав образ поважної та шанованої людини, якій властиві помірковані, якщо не консервативні, погляди. З тексту зрозуміло, що Г. І. не підтримував українофільські настрої, зокрема П. Куліша та М. Костомарова, виступав проти використання української літери «і», вважаючи це «фонетичним фарсом» [5].

Публікація Галаганівських щоденників має виняткове значення. Вона відкрила можливості для виявлення особливостей внутрішньої саморепрезентації як Г. І., так і лівобережного дворянства в цілому. З іншого боку, археографічна публікація щоденників демонструє способи конструювання образу цієї особи на меморіальному етапі її публічного сприйняття. Через те, що щоденники розділені хронологічно, стає можливим представлення динаміки становлення внутрішнього світу Г. І. протягом усього його свідомого життя.

Надзвичайно репрезентативним для виявлення механізмів творення образу Г. І. є також комплекс його епістолярної спадщини. Публікація Галаганівських листів на сторінках КС розпочалась практично одразу після його смерті і продовжується до нашого часу. Сюжетні лінії, інформаційне та емоційне наповнення, оцінки подій і осіб, стиль, умови, мотивації написання епістолярій представляють надзвичайну цінність для дослідника. При їх аналізі варто пам'ятати, що час створення та публікації листів розділяють декілька десятиліть, а тому вони потребували і потребують зараз коментарів та пояснень археографів.

Тематичне наповнення листування досить широке. Обговорення місцевих новин, подорожей, самопочуття, сімейних справ знаходилося у центрі листування із істориком М. Маркевичем за 1857 р. [21]. Проте там знаходилася інформація про

громадську та господарську активність Г. Г., яка дозволяє суттєво уточнювати його публічний образ.

Доволі змістовним було листування із представниками місцевого чиновництва, колегами та соратниками по численних комісіях та комітетах із селянського питання. З почуттям великої тривоги Г. Г. писав про стан справ у країні в листах до М. Білозерського від 1855 р. Він прямо заявляв, що існує ймовірність нової війни та був вимушений з жалем констатувати, що без війн серйозні питання вирішуватися вже не можуть [19].

У листах до О. Маркевича, члена Чернігівського комітету у справах селян від 1859 р., висловлювалося незадоволення тим, що комітет розглядав лише загальні питання та не поспішав переходити до конкретних дій. Це незадоволення посилювалося тим, що переважна частина членів комітету була консервативно налаштована, що для тодішнього Г. Г. видавалося неприйнятним [2].

Досить часто темою листування ставало життя та побут малоросійського народу, обговорення літературних та наукових праць П. Куліша, М. Костомарова, М. Максимовича. Тут варто виділити цілий комплекс приватного листування 1840–1850-х рр. із родичами, знайомими, сусідами. Наприклад, з М. Рігельманом він обговорював побут малоросійського дворянства та його інтереси, твори «малоросійською мовою» та літературні новинки [7]. Образ Г. Г. як патріота своєї малої Батьківщини розкривався в листуванні з О. Бодяньським та П. Кулішом, яке велося малоросійською (українською) мовою [22; 24].

Цікавими роздумами про природу «малоросійського духу» ділився із Г. Г. його близький друг Ф. Чижов під час своїх мандрів по землях Причорномор'я. Унікальність цих листів, написаних у 1860 р., в тому, що вони містять згадку про деякі специфічні риси Галагана, які не вкладаються в його звичайний образ. Йдеться про тотальну нелюбов до поляків та всього польського, яка була обумовлена глибоким переконанням в тому, що саме Польща завдала Україні найбільших втрат і негараздів. Поряд із тим В. Чижов підкреслював, що Г. Г. глибоко піклувався про долю тих людей, яких він захищав [1].

Опублікований О. Лазаревським лист дворянина М. Імшенецького 1864 р. свідчив, що меценатство Г. Г. не було бездумним. Тут йшлося про відмову надавати допомогу у справі відкриття книжного магазину, хоча й без пояснень мотивів такого рішення [4].

Епістолярії стосувалася також Колегії Павла Галагана. Листи були написані у 1869–1870 рр., а їх публікація відбулася 1904 р. Хронологічно першими були два листа 1869 р. до Г. Г. київського освітнього діяча П. Антоновича, опубліковані філологом А. Степовичем. У невеликому вступі він характеризував Г. Г. як «світлу особистість», людину з «благородним способом думок». У листах обговорювалися ідеї створення нового навчального закладу задля подолання зіпсованості сучасного студентства [23]. У листі київського чиновника А. Вороніна, написаного у 1870 р., йшлося про можливість запрошення до Колегії знаменитого педагога К. Ушинського [18]. Крізь призму листування формувалося стійке суспільне реноме Г. Г. як видатного освітнього діяча.

Одним із життєвих пріоритетів Г. Г. була розбудова родового маєтку у с. Сокиринці на Чернігівщині. Ці сюжети знайшли відображення у листах чернігівського поміщика А. Лизогуба, де йшлося про будівництво церкви у Сокиринцях [17]. Надзвичайною інформативністю виділявся й лист, опублікований 1904 р., де Г. Г. розкривав зміст одного із своїх найвідоміших реалізованих проєктів – відновлення малоросійського будинку в с. Лебединці. Йшлося не лише про характеристики і параметри об'єкта, але й про його мотивацію. Г. Г. прагнув створити реконструкцію традиційного малоросійського помешкання, яке мало б стати в один ряд із зразками традиційної народної архітектури Західної Європи [20]. Тож до образу Г. Г. додавалися риси історичного реконструктора народної архітектури козацьких часів. Зазначимо, що цей малоросійський будинок став об'єктом дослідження етнографа В. Василенка, яке також було надруковано на сторінках КС [30]. Отже, комплекс епістолярних джерел, де герой був представлений у відносинах та уявленнях його родинного та суспільного оточення, суттєво урізноманітнював загалом

позитивний, але надто спрощений та піднесений образ одного з лідерів чернігівського та малоросійського дворянства.

Висновки. Образ Г. П. Галагана конструювався відповідно до ідейних стандартів національно орієнтованої ліберальної інтелігенції, яку представляла редколегія КС. Він створювався шляхом відбору та редагування археографічних публікацій та дослідницьких текстів його писемної спадщини. Цей образ мав відверто пафосний, глорифікований характер і складався з уявлень про покровителя місцевої освіти, справжнього патріота Батьківщини, активного захисника інтересів її населення, видатного мецената, поціновувача та захисника традиційної народної культури.

Створення такого ідеалістичного образу насамперед було обумовлено завданнями поміркованого сегмента національного руху кінця XIX – початку XX ст.: необхідністю плекання і зміцнення місцевого патріотизму, української або малоросійської ідентичності, важливістю формування пантеону знакових національних діячів, вихованням у заможних земляків ставлення до матеріальної підтримки національної справи як до морального обов’язку, важливої, статусної справи.

Окрім цього, публікації КС, присвячені Г. Галагану, створили первинну джерельну базу і поклали початок вивчення видатної особистості, стали відправним пунктом для майбутніх дискусій, історіографічного освоєння історії дворянства Лівобережної України.

REFERENCES

1. A. L. [Lazarevskij O.] (1900). Dva pis'ma F. V. Chizhova k G. P. Galaganu [Two letters from F. V. Chizhov to G. P. Galagan]. *Kievskaya starina*, № 12, p. 137–143 (in Russian).
2. A. L. [Lazarevskij O.] (1895) Dva pis'ma G. P. Galagana 1859 g. (K istorii osvobozhdeniya krest'yan) [Two letters to G. P. Galagana 1859 (On the history of the liberation of the peasants)]. *Kievskaya starina*, № 9, p. 68–70 (in Russian).
3. A. L. [Lazarevskij O.] (1898) Materialy dlya biografii G. P. Galagana [Materials for the biography of G. P. Galagan]. *Kievskaya starina*, № 9, p. 189–224 (in Russian).
4. A. L. [Lazarevskij O.] (1901) Odin iz borzenskih predvoditelej dvoryanstva. Pis'mo M.A. Imshenetskogo k G. Galaganu 1864 g. [One of the Borzen leaders of the nobility. Letter from M.A. Imshenetsky to Gr. Galagan 1864]. *Kievskaya starina*, № 11, pp. 78–80 (in Russian).
5. A. L. [Lazarevskij O.] (1902) Otryvki iz dnevnika G. P. Galagana 1883–84 gg. [Excerpts from the diary of G.P. Galagan, 1883–84]. *Kievskaya starina*, № 3, pp. 156–158 (in Russian).
6. *Barabash, N. O.* (2007). Rid Bilozerskykh i kulturnyi svit Ukrainy XIX – pochatku XX stolit [The Belozersky family and the cultural world of Ukraine of the XIX – early XX centuries]. Kyiv, 264 p. (in Ukrainian).
7. Chastnaya perepiska G. P. Galagana (1899) [1. Pis'ma N. A. Rigel'mana (1846–1853 gg.). *Kievskaya starina*, № 5, p. 181–198; № 6, p. 440–450. 2. Dva pis'ma A. L. Metlinskogo (1852–1853 gg.), № 6, p. 450–454. 3. Pis'ma O. M. Bodyanskogo (1848–1856 gg.), № 7, p. 24–32. 4. Pis'ma P. A. Kulisha (1856–1858 gg.), № 9, p. 341–355 [Private correspondence of G. P. Galagan], *Kievskaya starina*, № 5–9 (in Russian).
8. *Galagan, G. P.* Malorusskij vertep (Predisl. P. I. Zhiteckogo) (1882) [Little Russian nativity scene (foreword by P. I. Zhitetsky)]. *Kievskaya starina*, № 10, p. 141–156 (in Russian).
9. Gryhorii Galagan. Zhurnal (1836–1841) [Gregory Galagan. Journal (1836–1841)] (2020) / uporiad. M. Budzar, Ye. Kovalov. Kyiv: StreamArLine, 248 p. (in Russian).
10. *Kocherhin, I.* (2015). Sotsialna transformatsiia Katerynoslavskoho dvorianstva (druga polovyna XIX st. – pochatok XX st.) [Social transformation of the Ekaterinoslav nobility (second half of the XIX century – beginning of the XX century)]. Dnipropetrovsk: Gerda, 576 p. (in Ukrainian).
11. *Lytvynova, T.* (2011). «Pomishchytska pravda». Dvorianstvo Livoberezhnoi Ukrainy ta selianske pytannia naprykintsi XVIII – v pershii polovyni XIX st. (ideolohichniy aspekt) [«Landlord's Truth». The nobility of the Left Bank of Ukraine and the peasant question in the late XVIII – in the first half of the XIX century. (ideological aspect)]. Dnipropetrovsk: Lira, 732 p. (in Ukrainian).
12. *Mishchenko, F.* (1888). G. P. Galagan. 15 avgusta 1819 – 25 sentyabrya 1888 g. (Nekrolog) [G.P. Galagan. August 15, 1819 – September 25, 1888 (Obituary)]. *Kievskaya starina*, № 12, p. 1–22 (in Russian).

13. *Naumenko, V.* (1896). Kollegiya Pavla Galagana v Kieve (Po povodu ispolnivshegosya 1 oktyabrya tekushchego goda dvadcatipyatiletiya eyo sushchestvovaniya) [Collegium of Pavel Galagan in Kiev (On the occasion of the twenty-fifth anniversary of its existence on October 1 of this year)]. *Kievskaya starina*, № 12, p. 418–433 (in Russian).
14. Otryvok iz dnevnika G. P. Galagana za 1845 g. (1899) [An excerpt from the diary of G. P. Galagan for 1845]. *Kievskaya starina*, № 11, p. 228–242 (in Russian).
15. *Palienko, M. G.* (2005). «Kievskaya starina» (1882–1906): Systematychnyi pokazhchik zmistu zhurnalu [«Kievskaya starina» (1882–1906): A systematic index of the contents of the journal]. Kyiv: Tempora, 608 p. (in Ukrainian).
16. *Palienko, M. G.* (2005). «Kievskaya starina» u hromadskomu ta naukovomu zhytti Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX st.) [«Kievskaya starina» in the public and scientific life of Ukraine (late nineteenth – early twentieth century)]. Kyiv: Tempora, 384 p. (in Ukrainian).
17. Pis'ma A. I. Lizoguba k G. P. Galaganu 1853 g. (1899) [Letters from A. I. Lizogub to G. P. Galagan 1853]. *Kievskaya starina*, № 3, p. 131–133 (in Russian).
18. Pis'mo A. F. Voronina k G. P. Galaganu (1904) [Letter from A.F. Voronin to G.P. Galagan]. *Kievskaya starina*, № 3, p. 108–109 (in Russian).
19. Pis'mo G. P. Galagana k N. D. Belozerskomu (1898) [Letter from G. P. Galagan to N. D. Belozersky]. *Kievskaya starina*, № 9, pp. 61–62 (in Russian).
20. Pis'mo G. P. Galagana o Malorossijskom budynke v sele Lebedince Prilukskogo uezda (1904) [Letter from G. P. Galagan about Little Russian Budynka in the village of Lebedinets, Priluksky district]. *Kievskaya starina*, № 7/8, p. 1–7 (in Russian).
21. Pis'mo N. A. Markevicha (istorika) k G. P. Galaganu 1857 g. (1899) [Letter from N. A. Markevich (historian) to G. P. Galagan 1857]. *Kievskaya starina*, № 2, p. 78–80 (in Russian).
22. *Stepovich, A.* (1903). Dva pis'ma O. M. Bodyanskogo i P. A. Kulisha k G. P. Galaganu [Two letters from O. M. Bodyansky and P. A. Kulish to G. P. Galagan]. *Kievskaya starina*, № 2, p. 77–78 (in Russian).
23. *Stepovich, A.* (1904). Dva pis'ma P. A. Antonovicha k G. P. Galaganu [1869]. [Two letters from P. A. Antonovich to G. P. Galagan [1869]]. *Kievskaya starina*, № 6, p. 109–114 (in Russian).
24. *Stepovich, A.* (1902). Pis'mo P. A. Kulisha k G. P. Galaganu [1858]. [Letter from P. A. Kulish to G. P. Galagan [1858]]. *Kievskaya starina*, № 1, p. 4–6. (in Russian).
25. *Tymoshenko, A.* (2004). Derzhavna, hospodarska i hromadska diialnist G. P. Galahana [State, economic and public activities G. P. Galagan]: extended abstract of Candidate's thesis. dys. ...kand. ist. nauk. Kharkiv, (in Ukrainian).
26. *Tkachenko, T.* (2003). Hromadska ta blahodiina diialnist H. P. Galagana [Public and charitable activities G. P. Galagan]: extended abstract of Candidate's thesis. dys. ...kand. ist. nauk. Kyiv (in Ukrainian).
27. *Telichenko, I.* (1890). Soslovnye nuzhdy i zhelaniya malorossiyan v epohu Ekaterininskoj komissii [Class needs and desires of Little Russians in the era of Catherine's Commission]. *Kievskaya starina*, № 8 (in Russian).
28. *Temirova, N. R.* (2003). Pomishchyky Ukrainy v 1861–1917 rr.: sotsialno-ekonomichna evoliutsiia [Landowners of Ukraine in 1861–1917: socio-economic evolution]. Donetsk, 320 p. (in Ukrainian).
29. *Tsyhanenko, L.* (2009). Dvorianstvo Pivdnia Ukrainy (druha polovyna XVIII st. – 1917) [Nobility of the South of Ukraine (second half of the XVIII century – 1917)]. Izmail, 384 p. (in Ukrainian).
30. *Vasilenko, V. V.* (1900). V lebedinskom «budynke» G. P. Galagana [In the Lebedinsky «Budynka» G. P. Galagan]. *Kievskaya starina*, № 7/8, p. 19–24 (in Russian).
31. *Yakimenko, L. I.* (2019). Dvorianstvo Naddniprianshchyny v doslidzhenniakh suchasnykh istorykiv [Nobility of the Dnieper region in the research of modern historians]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, p. 43–49 (in Ukrainian).

Received .27.02.2021

Accepted .15.03.2021